

УДК 351

[https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3\(31\)-9](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2022-3(31)-9)

Старущенко Ярослав Володимирович,
аспірант кафедри публічного адміністрування,
Міжрегіональна Академія управління персоналом,
03039, м. Київ, вул. Фрометівська, 2, e-mail:
yarstar86@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-5164-5075>

Staruschenko Yaroslav Volodymyrovych,
PhD Student, Interregional Academy of Personnel
Management, 03039, Kyiv, Frometivska str., 2, e-mail:
yarstar86@gmail.com, <https://orcid.org/0009-0008-5164-5075>

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ РЕАЛІЗАЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ПРАВ І СВОБОД ГРОМАДЯН В УКРАЇНІ

Анотація. Автором досліджено що, на сьогоднішній день в нашій країні важливе місце в системі конституційних прав та свобод людини і громадянина посідають культурні права та свободи, які іноді називають духовними чи ідеологічними правами і свободами. Наголошено, що група конституційних культурних прав та свобод людини і громадянина в Україні, що набуває ознак демократичної, соціальної та правової держави, є не лише засобом задоволення культурних (інтелектуальних) інтересів та потреб, а й елемент механізму правового регулювання суспільних відносин. Ці властивості є формами прояву особистої та суспільної цінності прав і свобод людини та громадянина. Визначено, що права, свободи та обов'язки людини і громадянина є центральним елементом, основою конституційно-правового статусу особистості. Доведено, що держава визнає та гарантує законодавчо встановлені стандарти цивільної поведінки саме у правах, свободах та обов'язках. Закріплення прав і свобод людини та громадянина, їх обсяг, види і зміст у конституції та інших актах чинного законодавства нині є однією з пріоритетних проблем цивілізації.

Ключові слова: державна політика, культурні права та свободи людини, громадське суспільство, управлінська діяльність.

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF IMPLEMENTATION OF CITIZENS' CULTURAL RIGHTS AND FREEDOMS IN UKRAINE

Abstract. The author has researched that, today in our country, an important place in the system of constitutional rights and freedoms of a person and a citizen is occupied by cultural rights and freedoms, which are sometimes called spiritual or ideological rights and freedoms. It is emphasized that the group of constitutional cultural rights and freedoms of a person and a citizen in Ukraine, which acquires the characteristics of a democratic, social and legal state, is not only a means of satisfying cultural (intellectual) interests and needs, but also an element of the mechanism of legal regulation of social relations. These properties are forms of manifestation of the personal and social value of human and citizen rights and freedoms. It was determined that the rights, freedoms and duties of a person and a citizen are the central element, the basis of the constitutional and legal status of an individual. It has been proven that the state recognizes and guarantees the legally established standards of civil behavior in terms of rights, freedoms

and obligations. Enshrining the rights and freedoms of a person and a citizen, their scope, types and content in the constitution and other acts of current legislation is currently one of the priority problems of civilization.

Key words: state policy, cultural rights and human freedoms, public society, management activity.

Постановка проблеми. В Україні проблема стану розвитку права, правової системи висвітлює значну кількість нагальних проблем, які стосуються основ державного та суспільного ладу, перспектив розвитку демократії, утвердження ідеалів рівності та свободи, проголошених як основні цінності в Основному законі України, що зумовило актуальність усього кола питань у сфері осмислення проблематики культурних прав і свобод людини та громадянина.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми здійснення аналізу сучасного стану реалізації культурних прав і свобод громадян в Україні досліджували такі науковці, як: О. Богданов, Д. Борисенко, Д. Терлецький, Ю. Батанправа, А. Юзефір та інші.

Мета статті. Метою статті є аналіз сучасного стану реалізації культурних прав і свобод громадян в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливе місце в системі конституційних прав та свобод людини і громадянина посідають культурні права та свободи, які іноді називають духовними чи ідеологічними правами і свободами. Така плюралістична назва цієї групи прав та свобод виправдовується тим, що реалізація культурних прав сприяє духовному розвитку особистості та формуванню національної ідеології як суспільного явища. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина є центральним елементом, основою конституційно-правового статусу особистості.

Держава визнає та гарантує законодавчо встановлені стандарти цивільної поведінки саме у правах, свободах та обов'язках. Закріплення прав і свобод людини та громадянина, їх обсяг, види і зміст у конституції та інших актах чинного законодавства нині є однією з пріоритетних проблем цивілізації. Водночас формування та розвиток цих прав є значним проявом ступеня демократизації всіх політичних та соціальних інститутів, зрілості громадянського суспільства, показником, що характеризує державу як правову чи навпаки (Борисенко, 2017).

Слід зазначити, що група конституційних культурних прав та свобод людини і громадянина в Україні, що набуває ознак демократичної, соціальної та правової держави, є не лише засобом задоволення культурних (інтелектуальних)

інтересів та потреб, а й елемент механізму правового регулювання суспільних відносин (Богдан, 2019). Ці властивості є формами прояву особистої та суспільної цінності прав і свобод людини та громадянина. Як показує світовий досвід, це закономірність: чим нижча соціальна культура, тим вищий рівень корупції. Тому він очікує прогресивної ролі від так званого громадянського суспільства (Гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні, 2023).

Під час аналізу основних характеристик правового регулювання конституційних прав та культурних свобод людини і громадянина слід спиратися не лише на Основного Закону України, але також враховувати увесь спектр конституційних законів. Тому, перш за все, необхідно звернути увагу на певні характеристики змісту правових норм, які отримали свою зовнішню об'єктивізацію у Конституції України та присвячена зміцненню прав людини та громадянина і культурних свобод (Конституція України, 1996).

Таким чином, Основного Закону гарантує кожному право на освіту, незалежно від того, українці вони чи ні. У свою чергу гарантують право на:

- безкоштовну та недорого дошкільну, загальну середню, професійну та вищу освіту в державних та муніципальних навчальних закладах;
- право учнів та студентів на отримання державних стипендій та пільг;
- право на безкоштовну вищу освіту в державних та муніципальних навчальних закладах на конкурсній основі;
- право громадян, які належать до національних меншин, відповідно до закону, на навчання рідною мовою або на навчання рідною мовою у державних та місцевих установах або через національні культурні товариства.

Ці правові положення визначають особливості реалізації низки можливих форм поведінки предмета, що є частиною загального права на освіту (Терлецький, Батанправа, 2022).

Водночас, у Конституції України закріплюються свобода літературної, художньої, наукової і технічної творчості та право на результати своєї інтелектуальної, творчої діяльності (Конституція України, 1996).

Слід зазначити, що насправді це право відкриває можливості для людей та громадян брати

участь у дослідницькому житті. Його зміст включає товари у сфері наукової діяльності та право на ці товари, тобто право їх отримувати, захищати, володіти, користуватися та розпоряджатися ними. Іншими словами, змістом права на свободу наукової творчості є саме свобода наукової творчості, захист моральних і матеріальних благ, інтелектуальної власності тощо. За своєю формою це право є мірою чи моделлю, методом, формою поведінки, волевиявлення, інтересів, можливостей у сфері наукової діяльності (Терлецький, Батанправа, 2022).

Доцільно наголосити, що право на результати власної інтелектуальної та творчої діяльності реалізується через низку актів, які гарантують право вибору та участі в інтелектуальній та творчій діяльності, а також права інтелектуальної власності, авторські та суміжні права (Гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні, 2023). Предметом прав інтелектуальної власності є твори науки, літератури та мистецтва, винаходи, моделі, промислові зразки, інноваційні пропозиції, знаки товарів та послуг, результати досліджень та інші досягнення інтелектуальної праці. Ці права гарантуються тим, що ніхто не може користуватися ними без згоди автора (власника), крім випадків, передбачених законом.

З метою захисту своїх прав особа, яка володіє авторським правом або має будь-які права на твір для засвідчення авторства опублікованого чи неопублікованого твору протягом строку дії авторського права, може зареєструвати його в офіційних державних реєстрах, після чого автору видається свідоцтво про реєстрацію авторського права.

Крім того, конституційні норми права щодо реалізації культурних прав і свобод мають також містити низку правових норм з другої глави Конституції України, в яких держава зобов'язується сприяти культурній ідентичності всіх народів, які проживають в Україні, забезпечуючи задоволення національних, культурних та мовних потреб українців за межами країни. Ці положення закону покликані створити найсприятливіші умови для розвитку національної культури в суспільстві і забезпечити реалізацію культурних прав і свобод членів цього суспільства (Терлецький, Батанправа, 2022).

Стаття 36 Конституції України (Конституція України, 1996), яка встановлює право громадян на свободу асоціацій у політичних партіях та громадських організаціях з метою захисту їх прав і свобод та задоволення різних інтересів. У цьому випадку просліджується дуже

цікава ситуація, коли ефективна імплементація політичного права (для об'єднання у державні органи) є однією з гарантій реалізації інших типів груп прав та свобод. Адже створення таких організацій може бути спрямоване на сприяння реалізації та захисту деяких прав і свобод людини, зокрема культурних.

Правові принципи, що містяться у Конституції України та функціонально спрямовані на забезпечення вільного розвитку особистості та рівності громадян України, їх рівності перед законом, а також забезпечення рівних можливостей у суспільно-політичній та культурній сферах, освіті та безперешкодному навчанні (Терлецький, Батанправа, 2022). У процесі конституційного формулювання правових норм, призначених для реалізації культурних прав і свобод людини та громадянина, використовуються ті ж засоби, які невіддільні від конституційного ладу в цілому. Вони є засобом згоди, обов'язку та заборони.

Варто підкреслити, що зміст заборони відображено в нормах закону, згідно з якими суб'єкт (незалежно від його бажання та інтересів) повинен утримуватися від певної поведінки. Як згадувалося вище, заборона поширюється також на гарантії культурних прав і свобод. Норми Конституції, що застосовують цей інструмент, спрямовані на уникнення дій, які можуть обмежити зміст або створити перешкоди в процесі реалізації відповідних прав і свобод людини та громадянина.

У цьому контексті, влучно наголосити, що це використання заборон слід оцінити позитивно. Нарешті, такий підхід дозволяє не тільки точно уявити, які дії суб'єкт права вважає порушенням законних прав та свобод, але й опосередковано, шляхом певних логічних операцій щодо встановлення конкретних повноважень, порушених забороненими діями тощо. Наприклад, з формулювання Конституції України, яка забороняє пільги або обмеження за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, багатства, місця проживання за мовними чи іншими причинами відповідає праву кожного громадянина на рівні права та свободи з іншими громадянами, незалежно від вищезначених характеристик (Борисенко, 2017).

Таким чином, для підвищення ефективності використання дозволів, зобов'язань та методів заборони при регулюванні змісту та умов здійснення конституційних культурних прав та свобод людини і громадянина необхідно взяти таких заходів, які представлено на рис. 2.1.

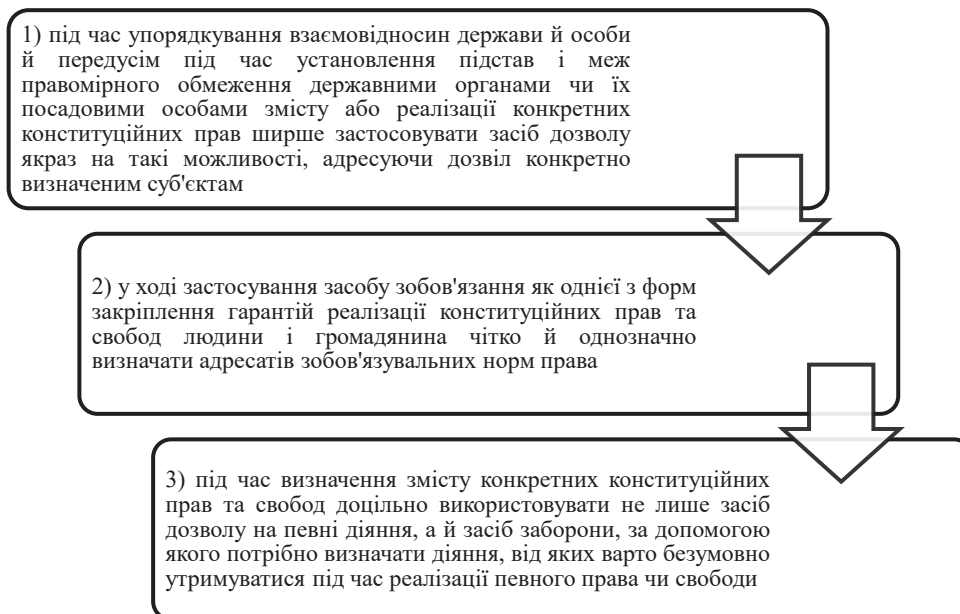

Рис. 2. 1. Заходи для підвищення ефективності здійснення конституційних культурних прав та свобод людини і громадянина.

Побудовано автором за джерелом (Терлецький, Батанправа, 2022).

Сьогодні визнання культурних свобод та прав людини в їхній системній формі має стати дуже важливим елементом правового статусу людини. Однак предмету цього дослідження приділяється недостатня увага в науковому середовищі, оскільки аналіз політичних, економічних, особистих та соціальних прав все ще є кращим. Однак у системі прав і свобод людини не повинно бути ієрархій, оскільки всі права однаково важливі, взаємодоповнюючі та взаємопов'язані.

Перш за все, необхідно визначити основні поняття таким чином, щоб відповідно до конституційних свобод та прав розумілися найважливіші права та свободи людини і громадянина, які користуються найвищим правовим захистом. Культурні права в цій роботі означають участь людини у конфігурації духовного та матеріального середовища, поширення та відтворення цінностей та норм, які сприяють гуманізації суспільства, взаємоповазі та солідарності суспільства, що базується на людській гідності та моралі.

Як слушно зауважив А. Юзіфер: «правоохоронні органи - це втілення правових норм у поведінці юридичних осіб» (Юзефір, 2018). Потреба у захисті культурних прав людини виникає тоді, коли у процесі їх здійснення є зловживання свободами чи правами та коли існує перешкода для їх здійснення, або коли виникає суперечка щодо існування свобод (прав) і коли вони були порушені. Сутністю захисту цієї групи прав є заходи

щодо усунення перешкод на шляху реалізації культурних прав людини та їх зловживання. Треба розуміти, що в сучасній реальності важливість гарантування та реалізації культурних прав людини постійно зростає. Багато дослідників зазначають, що в 21 столітті економічне зростання, засноване на інноваційному розвитку, не може відбутися без розвитку культури, практика показує, що однієї підготовки недостатньо для здійснення інноваційної діяльності.

Крім того, матеріальних благ недостатньо для мотивації ефективного залучення людей до соціально-економічної практики. Питання про формування творчої особистості постає по-іншому. Важливість культурних прав людини визначається наявністю великої кількості нормативних актів, які їх регулюють. Водночас, аналіз нормативно-правової бази свідчить про наявність проблем у законодавстві, вирішення яких має базуватися на його стандартизації.

Як підкреслюється в Концепції державної політики в галузі культури, сучасний стан розвитку української культури, соціальна і гуманітарна політика духовності характеризується розмиванням і поступовою маргіналізацією культурних і духовних цінностей у суспільному житті, руйнуванням цілісної мережі закладів, підприємств, організацій та установ культури і цілісного інформаційно-культурного простору, неефективним використанням наявних культурних і творчих ресурсів (Богдан, 2019).

Утворився й дедалі збільшується розрив між так званою офіційною культурою, що фінансується з бюджету, і незалежною та орієнтованою на сучасні потреби культурною діяльністю; стала хронічною проблема неадекватного фінансового забезпечення галузі культури; суттєво погіршилася економічна структура видатків місцевих бюджетів на галузь культури; розрізнені культурні заходи так і не склалися в єдину програму послідовного культурного розвитку.

Слід додати, що у сфері розвитку культури є багато невирішених питань, які наведено на рис. 2.2.

Доцільно звернути увагу на те, що існують деякі причини ігнорування культурних прав людини як у їх реалізації, так і в захисті:

– Історичні та соціально-економічні причини. Соціально-економічне забезпечення є життєва важливим, і лише після задоволення основних матеріальних потреб людей починає потребувати задоволенні своїх культурних потреб. Рівень розвитку соціуму до середини ХХ століття не дозволяв формувати культурні права, так як існувала гостра потреба в правах цивільних, політичних і економічних.

– Ідеологічні та політичні протиріччя, внутрішні тертя, що виявляються у конфлікті прав людини з правами груп та державною політикою. Йдеться, зокрема, про зіткнення культурної ідентичності конкретної особи з колективом.

– Додатковою перешкодою для прогресу у розвитку культурних прав є той факт, що культурні права також є правом на культуру. Однак не зовсім зрозуміло, що саме охоплює термін “культура”, незважаючи на наявність великої кількості визначень як у міжнародно-правових документах, так і в науковій літературі. У цьому сенсі важко визначити, які конкретні свободи та права слід визначати як культурні, а які охоплюють лише культурні аспекти.

– Суперечність між універсальністю культурних прав людини та концепцією культурного релятивізму, яка не визнає існування абсолютних етичних правил. Видається необхідним встановити розумний зв'язок між загальними правами людини та правами культурних меншин (Гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні, 2023).

Висновки. Таким чином, на підставі викладеного можна дійти висновку, що конституційні культурні права та свободи людини і громадянина стосуються реалізації прав та свобод суб'єктів у культурній і духовній сферах. Розвиток культури особи та народу загалом значною мірою залежить саме від наданих державою можливостей розвивати, задовольняти та втілювати в життя свої культурні потреби.

Отже, сьогодні є безліч проблем реалізації культурних прав людини. Для того, щоб виправити ситуацію, що склалася, необхідно

Рис. 2.2. Невирішені питання у сфері розвитку культури.
Побудовано автором за джерелом (Терлецький, Батанправа, 2022).

сформувати ефективну систему гарантій, закріплених міжнародним правом і державою в національному законодавстві. Більше того, на даний момент однією з найскладніших проблем у цій сфері є проблема використання культурних прав, тобто переведення норм-стандартів у фактичний механізм їх застосування, оскільки багато норм, що містяться у законі, залишаються лише декларативними положеннями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: _____

1. Богдан О. Деякі аспекти культурних практик і культурної інфраструктури України: результати всеукраїнського опитування. Одеса: ВГО "Асоціація сприяння самоорганізації населення", 2019.: URL: <https://drive.google.com/file/d/1d1WQkvZ69QuLg9vxMjgKV6k2pXbNNsFX/view>
2. Борисенко Д. Державна політика у сфері культури: її сутність та особливості реалізації. *Теорія та практика державного управління*. № 4(59). 2017 р. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-4/doc/2Z08.pdf>.
3. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року, № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*, 1996, № 30, ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
4. Культурні права та свободи людини і громадянина: питання регламентації змісту та реалізації №20, жовтень 2011р URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2758/>
5. Гарантії прав і свобод людини і громадянина в Україні, Березень 2023 р. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-garanti-prav-i-svobod-lyudini-i-gromadyanina-v-ukra-ni-304952.html>
6. Сучасні пріоритети культурної політики України. URL: <http://www.govforc.com/statistika/123/321/354>
7. Терлецький Д, Батанправа Ю. Людини в порівняльному вимірі, Одеса 2022 р. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/23034/Terletsky,%20Batan_Human%20rights_Method,%202022.pdf?sequence=3
8. Юзефір А. Конституційні гарантії забезпечення прав і свобод людини. Порівняльно-аналітичне право. 2018. № 1. С. 75.
9. Semenets-Orlova, I., Halytska, N., Klochko, A., Skakalska, I., & Kosyuk, N. (2019). Information Exchange and Communication Infrastructure in the Public Sector. In *CMiGIN* (pp. 519-529).
10. Semenets-Orlova, I. (2016). Osvita dlya demokraty'chnogo gromadyanstva/osvita z prav lyudy'ny'yak zasib formuvannyakul'tury'gromadyans'

kosti [Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education as a means of forming of the culture of citizenship]. *Civic competences in vocational education of civil servants and local government officials*, 66-87.

REFERENCES: _____

1. Bohdan O. Deiaki aspekty kulturnykh praktyk i kulturnoi infrastruktury Ukrainy: rezultaty vseukrainskoho opytuvannia. Odesa: VHO "Asotsiatsiia spryannia samoorhanizatsii naselennia", 2019.: URL: <https://drive.google.com/file/d/1d1WQkvZ69QuLg9vxMjgKV6k2pXbNNsFX/view>
2. Borysenko D. Derzhavna polityka u sferi kultury: yii sutnist ta osoblyvosti realizatsii. *Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia*. № 4(59). 2017 r. URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua/e-book/tpdu/2017-4/doc/2Z08.pdf>
3. Konstytutsiia Ukrainy : Zakon Ukrainy vid 28 chervnia 1996 roku, № 254k/96-VR. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 1996, № 30, st. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
4. Kulturni prava ta svobody liudyny i hromadianyna: pytannia rehlamentatsii zmistu ta realizatsii №20, zhovten 2011r URL: <https://veche.kiev.ua/journal/2758/>
5. Harantii prav i svobod liudyny i hromadianyna v Ukraini, Berezen 2023r. URL: <https://naurok.com.ua/stattya-garanti-prav-i-svobod-lyudini-i-gromadyanina-v-ukra-ni-304952.html>
6. Suchasni priorytety kulturnoi polityky Ukrainy. URL: <http://www.govforc.com/statistika/123/321/354>.
7. Terletsnyi D, Batanprava Yu. Liudyny v porivnialnomu vymiri, Odessa 2022 r. URL: http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/23034/Terletsky,%20Batan_Human%20rights_Method,%202022.pdf?sequence=3
8. Iuzefir A. Konstytutsiini harantii zabezpechenia prav i svobod liudyny. *Porivnialno-analitychne pravo*. 2018r. № 1. S. 75.
9. Semenets-Orlova, I., Halytska, N., Klochko, A., Skakalska, I., & Kosyuk, N. (2019). Information Exchange and Communication Infrastructure in the Public Sector. In *CMiGIN* (pp. 519-529).
10. Semenets-Orlova, I. (2016). Osvita dlya demokraty'chnogo gromadyanstva/osvita z prav lyudy'ny'yak zasib formuvannyakul'tury'gromadyans' kosti [Education for Democratic Citizenship and Human Rights Education as a means of forming of the culture of citizenship]. *Civic competences in vocational education of civil servants and local government officials*, 66-87.